

Maria Biolik

"Nazwy miejscowe Warszawy", Ewa Czerniakowska : cz. 1, Gdańsk 1998 ; cz. 2, Gdańsk 1999 : [recenzja]

Prace Językoznawcze 2, 189-192

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RECENZJE, OMÓWIENIA, ARCHIWALIA, SPRAWOZDANIA

Ewa Czerniakowska: *Nazwy miejscowe Warszawy*. Cz. 1. Gdańsk 1998.
Cz. 2. Gdańsk 1999

Ukazała się druga część pracy Ewy Czerniakowskiej: *Nazwy miejscowe Warszawy*, obejmująca jednak niestety tylko słownik nazw miejscowych do litery Ch. Część pierwsza, poświęcona pamięci prof. dr. hab. Huberta Górnicza, zawierała nazwy miejscowe rozpoczynające się od liter A i B (do Bo). Praca została pomyślana jako słownik toponomastyczny obejmujący nazwy miejscowe miasta stołecznego Warszawy w granicach administracyjnych ustalonych w 1994 r. Jak pisze autorka we wstępie, w słowniku uwzględniono wszystkie nazwy obiektów zamieszkaných, zarówno historycznych, jak i współczesnych, urzędowych i potocznych, pomijając rzecz jasna już wcześniej opracowane nazwy ulic i placów¹. Jest to więc całościowe opracowanie toponimiczne obejmujące nazwy miast, wsi i ich części oraz nazwy dawnych jurydyk, osad, osiedli, rezydencji, pałaców, kolonii, folwarków, dzielnic, przedmieść, młynów, karczem, leśniczówek i siedlisk. Nazwy zamieszczone w pracy autorka zebrała podczas eksploracji terenowej oraz ekscerpacji źródeł historycznych (drukowanych i archiwalnych), map, opracowań historycznych i językoznawczych oraz innych prac, których obszerny wykaz przedstawiła w wykazie skrótów źródeł i opracowań (cz. 1, s. 32—39, cz. 2, s. 19—20).

Słownik nazw miejscowych Warszawy w części pierwszej i drugiej został poprzedzony krótkim wstępem, w którym autorka przedstawiła cel pracy, scharakteryzowała zamierzenia badawcze i sam charakter publikacji oraz wyjaśniła stosowane w artykułach hasłowych terminy onomastyczne, pozwalające na systematyzację zebranego materiału. Przedstawione w słowniku nazwy w formie artykułów hasłowych mają prostą i przemyślaną budowę, stosowaną też w pracach toponimicznych innych badaczy związanych z kierowanym przez prof. H. Górnicza Zespołem Onomastycznym, działającym przy gdańskiej polonistyce². Hasłem w słowniku jest więc pierwsza zetymologizowana na podstawie zapisów forma nazwy, po której następuje współczesna nazwa obiektu i inne nazwy oboczne, np. *Bartelsdorf*, później *Rolandt* (zob.), dziś *Szpitalna Wieś* (zob.)³. W przypadku

¹ Por. K. Handke: *Semantyczne i strukturalne typy nazw ulic Warszawy*. Wrocław—Warszawa—Kraków 1970.

² Por. seria wydawnicza „Pomorskie monografie toponomastyczne”. Gdańsk 1974—1997, nr 1—14.

³ Przykład z pracy H. Górnicz: *Toponimia Powiśla Gdańskiego*. Gdańsk 1980. „Pomorskie monografie toponomastyczne” nr 4, s. 33.

nazw, których zapisy w źródłach historycznych nie budzą żadnych wątpliwości, są jednoznaczne, zbieżne z aktualnie używaną nazwą i nie wymagają rekonstrukcji, hasłem jest postać współczesna, np. *Brodno*, potem i obecnie *Bródno*⁴. W dalszej części artykułu hasłowego autorka określa charakter miejscowości i podaje jej lokalizację oraz zapisy historyczne w układzie chronologicznym obejmującym: zapis, datę i skrót źródła oraz dokładne dane umożliwiające dotarcie osobom zainteresowanym do dokumentu i danej nazwy. Artykuł hasłowy zawiera też klasyfikację i interpretację nazwy oraz w razie potrzeby komentarz językowy, dotyczący zmian, jakie zachodziły w jej zapisach. Autorka czasami podaje też informacje historyczne lub geograficzne o danym obiekcie, jeżeli mogą przyczynić się do uwiarygodnienia etymologii. Zebrane nazwy autorka dzieli na grupy, stosując terminologię i wykorzystując postulaty tzw. semantyczno-etymologicznej klasyfikacji Witolda Taszyckiego⁵. Zgodnie więc z jej założeniami wydziela: nazwy topograficzne, kulturowe, dzierżawcze, deminutywne, patronimiczne, etniczne, służebne i rodowe, zwracając uwagę, że np. na badanym terenie nie było nazw służebnych, a jedynie nazwy zawodowe, które określały ludzi wykonujących określony zawód, np. *Rybak*. Dodatkowo stosuje termin: nazwy ponowione⁶, dla nazw przeniesionych z innych obiektów bez derywacji słowotwórczej, np. z rzeki na osiedle, z lasu na wieś, z karczmy na osadę, ze wsi na folwark itd. Drugim sposobem podziału zebranych nazw jest klasyfikacja tzw. strukturalno-gramatyczna Stanisława Rosponda⁷. Zgodnie z jej założeniami autorka zebrane nazwy dzieli na trzy grupy: 1) nazwy prymarne – utworzone od wyrazów pospolitych lub nazw osobowych bez derywacji toponimicznej; 2) nazwy sekundarne – utworzone z derywacją toponimiczną; 3) nazwy złożone (komponowane) – czyli utworzone za pomocą kompozycji wyrazów, a nie derywacji, np. *Białotęka*, *Dąbrówka Szlachecka* itd. (s. 11).

W części drugiej pracy *Nazwy miejscowe Warszawy* autorka zamieściła również krótki wstęp (s. 7–9), w którym powtórzyła najważniejsze postulaty badawcze zamieszczone we wstępie do części pierwszej, ustosunkowała się też do wydanej w 1998 r. książki Kwiryny Handke *Słownik nazwownictwa Warszawy*⁸. Zwróciła uwagę na wybiórczy charakter pracy, w sposób kompleksowy omawiającej jedynie nazwy ulic i placów Warszawy.

⁴ Por. zapisy nazwy: *Brodno* (1414–25) 1425 MK 3,9 itd. Cz. 2, s. 12.

⁵ W. Taszycki: *Słowiańskie nazwy miejscowe. Ustalenie podziału*. Kraków 1946.

⁶ Termin za J. Treder: *Nazwy ponowione wśród nazw przeniesionych*. „Onomastica” XXIV, 1979, s. 19–43.

⁷ S. Rospond: *Klasyfikacja strukturalno-gramatyczna słowiańskich nazw geograficznych*, Wrocław 1957.

⁸ K. Handke: *Słownik nazwownictwa Warszawy*. Warszawa 1998.

Zarówno w części pierwszej, jak i drugiej *Nazw miejscowych Warszawy* E. Czerniakowska zamieściła słownik nazw. W części pierwszej omówiła łącznie 60 nazw, w części drugiej 33 nazwy, przy czym sześć z nich to uzupełnienia do części pierwszej.

Większość przedstawionych w obu częściach haseł została opracowana poprawnie, usterki są nieliczne i mają najczęściej charakter pomyłek graficznych, np. hasłem *Buczynek* – ostatni zapis to zapewne rok 1964, a nie 1864; hasło *Chrzanowo* – przed skrótem SM powinien być rok 1967, nie 1867.

W *Skrótach wykorzystanych źródeł i opracowań* pominięto stosowany w części drugiej skrót: Thugutt 28, por. hasło *Bykowiec*.

Szczegółowa analiza poszczególnych haseł wykazuje nieznaczące braki i niedociągnięcia, np.:

Antonimów od imienia *Antoni*, powinno być z form. *-inów*, nie *-ówka*; Jeżeli od *Antonin*, jak *babcin*, *tatusin*, *matczyn* wtedy z suf. *-ów*, może od *Antonina*, por. *Antoninów*.

Amandów – brak wyjaśnienia zapisu *Asmandów* (1921).

Bogucin – z form. *in* od *Bogucki*, może od *Boguta* z suf. *-in*.

Borzechowskie od nazwiska *Borzechowski*, brak określenia, że nazwa należy do sekundarnych.

Bożejki – nazwa rod. od imienia *Bożejek* od *Bożej* w liczbie mnogiej. Zapis – *Nazwa rod. od im. Bożej w postaci deminutywnej* nie precyzuje, czy chodzi o deminutywność imienia czy nazwy miejscowej.

Bronistawa – brak określenia struktury gramatycznej nazwy.

Chlastaliński – może przymiotnik *chlastaliński* od nazwiska *Chlastała*, po elipsie członu *folwark*.

Należy zwrócić uwagę na mało wyrazisty sposób oznaczania nazw i osad zaginionych. Wprawdzie autorka pisze we wstępie do drugiej części, że zaginięcie osody sygnalizuje w tekście artykułu hasłowego, a nie za pomocą krzyżyka przed nazwą (s. 8), ale nawet dokładna analiza całego artykułu hasłowego, por. np. nazwy *Berówka* – zapis 1893; *Bielszczyzna* – zapis 1856; *Borzechowskie* – zapis 1791, nie daje pewności (jedynie domysły), że chodzi o obiekt zaginiony. W przypadku hasła *Borzechowskie* informacja „dawniej posesja nr hip. 2247 przy ulicy Gęsiej” wskazuje na obiekt, nie informuje jednak, czy ta nazwa nadal istnieje, podobnie hasło: *Bronistawa*, willa przy ulicy Belwederskiej 30 (druga poł. XIX w.), *Budnówka*, dawniej osada z przełomu XIX/XX w., na Mokotowie przy obecnej ul. Dolnej itd.

Zarówno pierwsza część pracy Ewy Czerniakowskiej, jak i druga ma ciekawą szatę graficzną. Na okładce części pierwszej zamieszczono najstarszy zachowany widok Warszawy z 1581 r. i widok Warszawy tzw. pauliński z 1662 r., a w tekście na stronie 19 widok ogólny Warszawy z końca XVI w. Tekst uzupełniają: mapa

administracyjna Warszawy (s. 70), mapa osadnictwa okolic Warszawy z połowy XIII w. (s. 16), mapa osadnictwa okolic Warszawy w XVI w. (20—21) i mapa jurydyk warszawskich (24). Okładkę części drugiej zdobi inicjał z Syreną z dokumentu Zygmunta Augusta z 1558 r. oraz herb Warszawy na tle Starego Miasta z 1772 r.

Obie części pracy Ewy Czerniakowskiej mają postać broszury, pierwsza liczy 40, a druga 20 stron. Należy więc postulować, by wydawane części były obszerniejsze lub cała praca została wydana w jednym tomie⁹. Druga część pracy Ewy Czerniakowskiej została zadedykowana „Warszawiakom, których losy wojenne rzuciły w różne strony świata” i można się spodziewać, że spotka się wśród dawnych i obecnych mieszkańców Warszawy z dużym zainteresowaniem.

Maria Biolik

Friedrich S. Oldenberg: *Przyczynki do poznania Mazur*. Wydawnictwo Naukowe Semper. Warszawa 2000

Na początku 2000 r. w Wydawnictwie Semper ukazała się praca Friedricha Salomy Oldenberga *Przyczynki do poznania Mazur*. Jak wynika z podtytułu, jest to *Sprawozdanie dla Centralnego Komitetu do spraw Misji Wewnętrznej*. Sprawozdanie to, przeznaczone dla najwyższych władz kościelnych Prus, powstało jako wynik długiej podróży, jaką w 1865 r. odbył po Mazurach (wówczas — południowej części Prus Wschodnich) pastor F.S. Oldenberg, pracownik owego Komitetu. Celem podróży miał być całościowy opis „situacji kościelnej, kulturowej i gospodarczej tego regionu”. Tłumaczenia z języka niemieckiego dokonała Małgorzata Szymańska-Jasińska, zaś całość dla polskiego czytelnika opracował i wstępem poprzedził Grzegorz Jasiński.

W obszernym *Wstępie* (ok. 1/5 tekstu) jego autor przedstawia czytelnikowi zarówno sylwetkę autora relacji, jak i bardzo zwarty zarys historii tego regionu, w którym od XIV w. żyły obok siebie — choć nie zawsze pokojowo — trzy etnosy: pruski, polski i niemiecki; podaje także niezwykle cenne wskazówki bibliograficzne, odsyłające do dzieł, w których czytelnik może się zapoznać szczegółowo z problematyką tu tylko zasygnalizowaną.

Całość sprawozdania — poprzedzona *Mazurską pieśnią ludową*, autorstwa Karola Sembrzyckiego, nauczyciela w szkole parafialnej w Mieruniszkach (pow. olecki), później zaś od 1854 r. w szkole elementarnej w Olecku, badacza mazurskiej kultury ludowej, towarzysza podróży po Mazurach i tłumacza, który nie znającemu

⁹ Wydaniem pracy Ewy Czerniakowskiej: *Nazwy miejscowe Warszawy* powinno być zainteresowane Towarzystwo Naukowe Warszawskie.